

Миодраг В. ЈОВАНОВИЋ*
Универзитет Црне Горе
Филолошки факултет
Никшић

Оригинални научни рад
Примљен: 9. 2. 2022.
Прихваћен: 2. 3. 2022.

ЛЕКСИКОГРАФСКИ ОПИС АПСТРАКТНИХ ИМЕНИЦА РОМАНСКОГ ПОРИЈЕКЛА У ГОВОРУ ПАШТРОВИЋА

Најзначајнији показатељ страног утицаја у једном говору јесте број апстрактних именица, који је из језика даваоца доспио у језик реципијента, а у говору Паштровића пописан је и лексикографски обрађен значајан број. Нијесмо сматрали довољним да само региструјемо постојање ријечи и да их објаснимо на уобичајени начин (навођењем најприје граматичке дефиниције, а потом и семантичке, те акцентовањем локалним прозодијским системом), већ су ријечи пропраћене етимологијом, а њихова употреба потврђена типичном реченицом-примјером из говора. Давна прошлост посматрана оком лексикографа и дијалектолога подразумијевала је дијакхронијски и лингвокултуролошки приступ опису лексема. Неке су лексеме издвајане не само због свог значењског потенцијала, већ су оне исто толико биле занимљиве и због творбеног модела којим су створене. Из функционалних потенцијала ријечи понекад издвајамо њихову употребу у устаљеним изразима. Само су дотакнуте основне фонетске промјене карактеристичне за романске посуђенице.

Кључне ријечи: лексикографија, романизам, апстрактна именица, паштровски говор, акценат, латински језик, венецијански дијалекат, италијански језик, фонетски дублети.

Приморска област Паштровића, простор од Будве до Буљарице, изнад Петровца, крај је бурне прошлости, који је због припадности разним државама постао рудник разних лексема, домаћих и страних коријена. Историјска чињеница да су Паштровићи више од три и по вијека били под влашћу млетачке државе, затим више од сто година Аустрије, а у том периоду италијански језик је имао статус званичног језика, била је разлог што је на структуру народног говора утицао страни језички елеменат – у првом реду романски. Појам романизам може се односити и на веома стари слој посуђеница, на

*jmisko@ucg.ac.me

балкансколатинске лексичке остатке који могу потицати од првих културних и језичких додиром романске и словенске цивилизације, можда још од 7. вијека.

Значајно и дуго вријеме ширења романизама јесте тзв. „далматски период”, а ријечи које су у том периоду продрле у приморске говоре, а често и далеко у залеђе, разликују се од мјеста до мјеста по изговору. Од 15. вијека, откада је Венеција на јадранској обали постала носилац политичке власти и економске моћи, створили су се услови за прихватање рецентнијих романизама из венецијанског дијалекта, у то вријеме најјачег представника медитеранске културе на Балкану. На крају, велики број романских позајмљеница потиче из италијанског књижевног језика (тосканског), који је на овим просторима имао статус званичног језика (или једног од званичних) све до почетка 20. вијека. Без солидног познавања латинског и италијанског језика у Паштровићима, и уопште Црногорском приморју, не могу се постићи значајнији резултати, ни стварати рјечници. Непогрешива идентификација различитих слојева романизама (различитог поријекла и старости) захтијева високо професионалне етимолошке анализе.

Често није лако разликовати посуђенице млетачког поријекла од посуђеница тосканског поријекла – и због тога што се у истом крају и у истој ријечи јављају елементи и тосканског и венецијанског утицаја. За „венецијански период” несумњиво су прецизиране неке карактеристичне фонетске промјене, пошто се њихови ликови у венецијанском и тосканском дијалекту јасно разликују – посттоничко *o* прешло је у *u* у наставку *-он > -ун* (барбуџ < вен. *barbon* – врста квалитетне морске рибе; веладџ < вен. *veladon* – кратка топла јакна; видџ < вен. *vidon* – дрвени чеп на бачви којим се регулише отакање); прелазак иницијалног *c > ш* (шквар < вен. *sqara* – угломјер; шкафетин < вен. *scafeto* – ладница; шкорџа < вен. *scoganca* – врста рибе, укљева) итд. Има још много и других тешкоћа: вођене домаћим језичким осјећањем, као резултат аутохтоног развитка паштровског говора, поједине ријечи несумњиво романског коријена добијале су особен лик. Зато се, на путу стварања рјечника паштровског говора, прелиставање рјечника венецијанског дијалекта подразумева.

Посуђенице које су из романских језика и дијалеката апенинско-балканске арее продрле у говор Паштровића припадају свим граматичким категоријама. Природно је да се међу њима налази највећи број именица, јер оне се најлакше позајмљују, а и њихов број је у језику највећи. За њихову анализу, односно краћи приказ у нашем раду, полазимо од подјеле именица, позајмљеница романског поријекла, коју је у студији *Sugli elementi italiani del Croato* дао Карло Таљавини: на апстрактне, конкретне и техничке именице. При томе, он сматра да је најзначајнији показатељ утицаја страног језика број апстрактних именица, који је из језика даваоца доспио у језик реципијента (Таљавини 1942: 399–400). И ми смо у паштровском говору пописали значајан број, и њима се у овом раду бавимо. Регистровање постојања неке ријечи пратило је и њену употребу у говору – пошто се ријечи објасне навођењем најприје граматичке дефиниције, а потом и семантичке дефиниције слиједиле су и потврде примјерима из говора.

Апстрактним ријечима романског поријекла у овом говору изражавају се:

- а) осјећање: корѓт/корѓт¹, -а, м. *корота, црнина, жалост*. – На свадбе и веселја не њдѓн, корѓт ми је свѓ. – У мѓј рѓд је био корѓт за брѓтон па није долѓзило млѓго свѓтовѓ; анѓарија, -ѓ, ж. (лат. *angaria*, ит. *angaria, angheria*) *патња, мука, невоља*. – Цѓо живѓт анѓарија; ѓелозѓја/ђилозѓја, -ѓ, ж. (ит. *gelosia*) *љубомора, завист*. – Од великѓ ѓелозѓјѓ стѓлно смо се свѓђали, није се тѓ више мѓгло пѓ(д)нијет;
- б) особина: белѓца, -ѓ, ж. (ит. *bellezza*) *љепота*. – И нѓрав, и белѓца, и пѓмѓт, таква се није родила; шваѓѓштѓна, -ѓ, ж. (ит. *svago*) *глупост, будалаштина*. – Слѓшала са(м) свакојѓкѓ шваѓѓштѓне, али кѓ тѓ јѓш чујѓла нијеса(м). – Не идѓм тѓмо у зѓ(д)њѓ вријеме, а штѓ сѓмо да ми какву шваѓѓштѓну пренѓсѓ; фѓрца, -ѓ, ж. (ит. *forza*) *снага, сила; притисак*. – При кѓнцу са(м) остѓла без фѓрцѓ, јѓдва са(м) тѓ завршила. – Ако ѓмѓш фѓрцу, и ако си млѓд, рабѓтѓ кол(и)ко ѓћеш у Амѓрику. Изр. на фѓрцу *на снагу*. – Цѓо терѓт из вапѓра истовѓрили смо на фѓрцу, удѓвили смо се; ужѓнца, -ѓ, ж. (вен. *uzanza*, ит. *usanza*) *навика, обичај*. – Имѓла је ужѓнцу да навѓри на прѓзор да виђи кѓ је унутра прије ного закѓца нѓ врѓта. – Бѓла је ужѓнца ка(д) бѓ(д)њѓк прѓѓри, док(л)е дѓђѓ пѓлазник нѓмѓ да се ѓдѓ вѓнка.
- в) радња или стање: прѓша, -ѓ, ж. (ит. *pressa*) 1. *журба*. – Ка(д) је бѓла прѓша и пѓтреба сви смо запѓњѓли и рѓдѓли крѓвнички. 2. *потреба*. – Било је прѓшѓ да се тако одлѓчи, и да се заврши посѓ, и тако и одлѓчѓсмо. Изр. којѓ ти је прѓша *чему журба*, није му прѓша *није му нужна*; прѓва, -ѓ, ж. (ит. *prova*) *проба, испитивање*. – Свѓки чѓјек у живѓту имѓ нѓјмање по је(д)нѓм прѓву – Пѓнто је испеко ракију, а ѓвечѓр је прѓвѓ прѓва; вијѓђ, -а, м. (ит. *viaggio*) *пут, путовање*. – Нѓћеш скѓро на вијѓђ. – А нѓ, вијѓђ је дрѓгѓ. – Он ти је ѓндѓ бијо на вијѓђ; шпѓја, -ѓ, ж. (ит. *sria*) *шпијунажа, шпијање, потказивање*. – Бѓла је шпѓја овудѓјена, тѓквија нијѓ не мањкѓ; фѓнта, -ѓ, ж. (ит. *finta*) *претварање*. – Открѓли су му фѓнту па више није мого да избѓгѓвѓ ѓбавезе; фѓрија, -ѓ, ж. (ит. *fugia*) *помама, налет; велика журба*. – Нѓљеже ки фѓрија, ѓзѓ нешто с нѓгѓ, па ѓпѓт ѓде ѓ грѓд. – Свѓ у некѓ фѓрију, не мо(ж)еш га увѓтит да се поштѓно ш ѓѓн испричѓш.

¹ У дублету корѓт/корѓт употребу јѓдног или другог лика у Паштровићима одређује поријекло – корут према латинском *cogurtus*; корот према италијанском *cogrotto*. Иначе, разлици постојања дублета у паштровском говору често се налазе и објашњавају поријеклом позајмљенице, тј. адаптирањем према венецијанском, италијанском или латинском лику, који нијесу обавезно исти.

О акценту

Романске позајмљенице се најчешће повинују акценатским правилима паштровског говора, који је сачувао старију штокавску систему са два акцента силазне интонације, са системским правилима (о којима ће овдје бити ријечи) – и код домаћих и код апстрактних именица романског поријекла. Краткосилазни акценат не може се наћи на отвореној ултими ријечи, али може дугосилазни: опинијун (у деклинацији) (лат. opinio, ит. opinione) заст. *мишљење*. – Све је зависило од опинијуна сѹђа паштровског Стола од правде на Дрбнѣн пѣјесак, и прѣсуда је имала свѣку снагу и мѣрала се поштовѣт. – Сви су били ѣстѣ вољѣ и истије опинијунѣ; штумигѣда (вен. stomigada) *жга-равица, сметње у желуци (стомаку)*. – Попѣ(ј) наштѣ срца ожѣцу нашега ѹла мѣлинова и нѣмѣ штумигѣдѣ, пасѣт ѣе, нѣѣш знѣт штѣ је тѣ; ѣемозѣ на (ит. elemosina) *помѣћ, милѣстиња*. – Жѣвѣ од нашѣ ѣемозѣнѣ, то је дѣр од Бѣга, ако ѣмѣш тѣ грѣ(х)ѣта (ј)е не помѣћ сѣрѣка. У складу са укупним приликама у паштровском говору, дуга прѣтона привлачила је акценат (без промѣне интонације), па се горњи примѣри (и други овога типа) напорѣдо јављѣју и са пренесеним акцентом – са дугосилазним акцентом на пенултѣми: Све је зависило од нашѣ вољѣ и опинијунѣ цѣјѣлѣг нѣрѣда. – Не могу ни јѣ(д)но пѣво попѣт збо(г) штумигѣдѣ, а онѣгѣ мѣ(ј)ѣга вѣна могу попѣт кол(и) ко ѣѣш. – Нѣмѣ (ѣд) чѣга да жѣвѣ сѣрѣта, некепѣ(т) нѣмѣ ни за ѣѣб, па смо јѣ(ј) ѣемозѣнѣ кѣпѣли неке дѣн и пѣнијѣли.

На затвореној ултими ријечи обѣчна су ѣа силазна акценѣта:

Краткосилазни: компромѣш, -ѣ, м. (вен. и ит. compromesso) заст. адм. *наѣѣба, спорѣзум*. – Ка(д) смо се дијѣлили, ја са(м) с брѣћѣн учѣниѣ ѣѣцкѣ компромѣш да су сви били зѣдо(во)љѣни. вѣјѣћ *путѣвање*; афѣн, -ѣ, м. (ит. affanno) *тѣга, брѣга, јѣд, зло; депрѣсија, несѣјѣст, задѣха проузрѣковѣна некем душевѣним стањѣм*. – Брзо јѣ(ј) стѣгнѣ афѣн. – О(д) ѣѣзинијѣ парфѣмѣ дѣћѣ ми афѣн кад с'ѣдѣм кра(ј) ѣѣ.

Дугосилазни: ередѣтѣд, -ѣ, ж. (ит. eredità) *насљѣдство*. – Пѣро и Јѣво су бѣли ередѣтѣд, ного су они ѣстѣли у Аѣстрѣлију, имѣли су фѣмѣље, ного се они нѣѣсу ѣнтерѣсовѣли па (ј)е свѣ ередѣтѣла ѣѣ Ёва; компѣсијѣн/компѣсијѣн, -ѣ, м. (ит. compassione) *жалѣст, самѣлѣст*. – Нѣѣсан знѣла да (ј)е ѣмара Јѣво и нѣѣса(м) мѣгла пѣћ, па сан пѣшла на компѣсијѣн пос(л)ѣје четрес дѣнѣ. – Био је вѣлике компѣсијѣн, био је дѣбар чѣѣк па су му сви Пѣштровѣћѣ дѣшли; карѣтѣд, -ѣди/карѣтѣт, -ѣти, ж. (арх. ит. caritate, ит. carità, caritatevole) *мѣлѣсрдѣн милѣстиња, добрѣчинство*. – Пѣнијѣли смо тѣјѣи јѣ(д)нојѣи нѣвѣсти мѣло рѣбѣ и хрѣнѣ за карѣтѣт.

Вѣн улѣме ријѣчи, ѣдносно на унутрѣшњѣм слѣговѣма, силазни акценѣти су у апстрактним именицама романског поријекла јѣш постојѣнији (уѣсталѣм као и у домаћѣм ријѣчицама у паштровском говору):

Краткосилазни акценѣт: алавѣја, -ѣ, ж. (вен. a la via, ит. alla via) 1. *срѣћа*. – И фѣмѣља и посѣ све му је алавѣја; – Алавѣја га прѣтѣ кроз цѣјѣ живѣт, стѣлно ѣмѣ некакѣ алавѣју. 2. *бѣспѣленѣст, доколѣчѣрење, глѣварѣње, нѣрад*. – Само глѣварѣ тѣдије, ѣчини се алавѣја; бѣлѣца *ѣѣпѣта*; ѣнтѣлѣца, -ѣ,

ж. (ит. *gentilezza*) љубазност, отменост, племенитост. – Таквѐ ђентилѐцѐ није нијеси вѐдио, а што ти мисли нѐ дао ти Бђг. – Кра(ј) њи(г) је била прѠва ђентилѐца, а тогѠ данѠ више нѐмѠ.

Дугосилазни акценат: вакѠнца, -ѐ, ж. (ит. *vacanza*) одмор, распуст. – Ка(д) би студѐнти долѠзили кѳћи на вакѠнце помѠгѠли су кѳп(ти) мѠслине. – Ўзео (ј)е вакѠнцу је(д)ну неђѐљу и пошѠ ко(д) мѠтерѐ ў село; лицитѠција, -ѐ, ж. (лат. *licitatio*) понуда, нуђење, аукција. – Овѳ је кѳћу бѠнка ћела да дѠ на лицитѠцију, у зѠ(д)њѡ чѠс са(м) нашѠ пѠре и врнѳо кредит. – Ранѡје је у Амѐрику била лицитѠција и сѠт ако се купѳје, па ко дѠ више њѐгѠв је; дезгрѠција, -ѐ, ж. (ит. *disgrazia*) несређа. – Десѡла му се прѠшлѐ гѠдинѐ онѠ дезгрѠција, не мѠже се опорѠвѡ(ти). – ПѠла је у афѠн ка(д) (ј)е чѳла за дезгрѠцију.

Романске ријечи са акцентом на првом слогу имају у паштровском говору краткосилазни акценат – уколико се романски (латински, италијански или венецијански) вокал кратко изговарао, а дугосилазни – уколико се романски вокал изговарао дуго.

Краткосилазни: гѳшт, -а, м. (ит. *gusto*) укус, уживање, прохтјев. – ПрѠвѡ је гѳшт прѠвѡ(ти) роштиљѠду, рѡбу на градѐле, па попит боцѳн вина црнђга. – НѐмѠ ми већѐг гѳшта ного пѠћ на рѡбање ка(д) је бонѠца. Изр. увѠтили су ме у гѳшт прохтјело ми се, од гѳшта сам то учинѡ са задовољством; ђита, -ѐ, ж. (ит. *gita*) кратки излет. – СвѠкѡ дѠн смо со нашѠ(м) бѠркѠн чињѐли ђиту од Бѐчића до ШкѠља. – Ђма рѠзниѐ агѐнцијѠ, организујѳ ђите до КотѠра, до ОстрѠга, СкѠдра, плађѐ МѠгрѐн, а ђита по зѠливу је нѐзаборѠвна; Ѡблѐг, -а, м. (итал. *obbligo*) заст. обавеза, дужност. – Он је био у Ѡблѐг да за трѡ гѠдине бѠнки врнѐ кредит, а дѠо је ки зѠлогу онѡ плѠц и кѳћу у ЂѠнаше.

Дугосилазни: ђир, -а, м. (ит. *giro*) кратка шетња, обилазак. – Јучѐ смо напрѠ(в)или једа(н) ђир до Цетѡња и ЛѠвћѠна. – За турѡсте прѠвѡмо ђир бѠрком од Буљарѡцѐ до Бѳдвѐ, баре(м) трѡ пѳ(т) неђѐљно; лѠмпи, -Ѡ, м. мн. (ит. *vampri*) жмарци, јѐза, трнци, дрхтѠвица (због посебног физичког или духовног стања). – Тѐшко ми га нѠ пѳ(т) срѐс(ти), ка(д) га вѡдѡн, лѠмпи ме уфѠтѐ не мѠгу се двѠ сѠта опорѠвѡт. – Није нијакѠвѠ тѳга, али пѠнека(д) ѡмѠн лѠмпе да не мѠгу без медиђинѐ да се смѡрѡм; сѠрта, -ѐ, ж. (ит. *sorta*) врста. – Дѡш се гѠ(во)рѡ пропѠла је Аѳстрија, ѐ Италија, тѠ је(д)на сѠрта. – ТѠ сѠрта ѡјгоѠва вѠзда шорѠѠла с ѠѠндарѡма и финѠнѠцима.

Наравно, забиљежена су и одступања, која нијесу већих размјера, а иду у оба правца – а) краткосилазни акценат у паштровском говору, дуги акценат у језику изворнику: грѠција (ит. *grazia*) милост, љубав, захвалност. – ГрѠција га стѡгла од Бђга, ере је дѠбар чѠјек. – Лиѡпѳ му је грѠцију дѠла за све што (ј)е за њѳ чинѡ; шпѡја, -ѐ, ж. (ит. *spia*) шпѡјуѠжа, шпѡјање, потказивање. – Бѡла је и шпѡја, прокѠзѠно је бѡло; шкѐрца, -ѐ, ж. (ит. *scherzo*) шѠла, досјѠтка, засмијавање присутних. – Ђво је чинѡ шкѐрце, али нѠвише на свѡј кѠнто, да нијога не уврѡјѐдѡ. – На њѐзину шкѐрцу нико се није ѡѳтѡ, јѐре она није била фѳрба и само (ј)е нѠрѠд засмијѠѠла; виѠција (ит. *vizio*) мана, порок; б) дугосилазни акценат у паштровском говору, кратки акценат у језику изворнику: гѠнгула, -ѐ, ж. (вен. *ganga* – весело друштво) гужѠва, метеж, граја. – Ту испре(д) кафѡћа се окѳпѐ па се чѐсто чѳје нека гѠнгула међу

њи́ма. – Фркѹнци некѣ долѣзѣ па брзо гѣнгулу напра́вѣ; бѣш, -а, м. (вен. *bissa*) *прѣавитина, трулеж, распадање*. – Е какѣв се бѣш тѹна скѹпно, дѣшли лѹђи са свѣкојѣ бѣндѣ.

Иако има двоакцентски систем (два силазна акцента) у паштровском говору, њихова дистрибуција представља веома сложену мрежу, и зависи од врсте акцента, од његовог мјеста у ријечи (разни процеси највише су захватили ултиму ријечи – посебно отворену), преакцентски слог (кратки или дуги) итд. А све се ове тенденције потврђују и на корпусу апстрактних именица романског поријекла. Могла би се на том материјалу написати дужа студија, за потребе овога рада наводимо још једно уочено правило. Посуђенице из романских језика са изворном сугласничком групом *st* имају обично кратак акцент: ви́шта, -ѣ, ж. (ит. *vista*) *поглед, видик, панорама*. – Ова́ (ј)е нѡва́ гѣрдња згѣрдѣ оштѣтила онѹ ви́шту на Светѣ Стѣфѣн са магистѣралѣ. – Нѣмѣ лѣ(п)шѣ ви́штѣ на Пѣштро(в) иће ного са Вѣдиковца извише Бѹдвѣ, још на залѣзак сѹнца; гѹшт, -а, м. (ит. *gusto*) *укус, уживање, прохтјев; кѣстѣг, -а, м. (ит. castigo) фиг. чудо*. – Онѣ кѣстѣг је то учињѣо.

Грамати́чки род

Приликом прилагођавања апстрактних именица романског поријекла паштровском говору именице су најчешће задржавале грамати́чки род језика изворника (прилазећи одређеној врсти промјене).

Мушки род у језику изворнику – мушки род у паштровском говору (углавном као именице прве врсте на сугласник):

манкамѣнат/маѣкамѣнат, -нта, м. (ит. *mancamento*) *недостатак, несташница, маѣак*. – Ниѣ ике манкамѣнат, мѣгли су ѹзѣт и носѣт дѣма кол(и)ко ике вѣла. – Нијесѹ је млѣго циѣнили, није било како трѣба, били у та(ј) маркѣт све некѣ маѣкамѣнти, све у њѣзину смјѣну; дивертимѣнат, -нта, м. (ит. *divertimento*) *разнода, забава*. – Одило се боме у Тѹдоровиѣ на дивертимѣнат, није ни било мѹка. – До тридѣстѣ одила на дивертимѣнте, није ништа рабѣтѣла; рѣшѣ, -а, м. (ит. *rischio*) *ризик*. – Нѣће ти Ыво у рѣшѣ ѹ слѣбодно, о свѣму он прѣво дѣбро размѣсли; шѣст, -а, м. (ит. *sesto*) *урѣдност, прѣстојност*. – Ымѣ та фамѣла шѣст, такав ике био и ѣде Стѣво; рѣгвѣрд, -а, м. (ит. *riguardo*) *обзир, пажња*. – Не знају ѣни за рѣгвѣрд, што да се нѣће запрвѣњѣт.

Женски род у језику изворнику – женски род у паштровском говору
а) у именице треће врсте:

кријѣнца, -ѣ, ж. (ит. арх. *stianza*, ит. *creanza*) *вѣспѣтање, учѣивост, обзир*. – Нѣмѣ нимѣло кријѣнѣ, дѣћи ѣе ти на вѣрати у свѣко дѣба дѣна и нѣни. – За овѹ ѣцу кријѣнца не постѣји, нико ти у аутѣбус нѣће дѣт мјѣсто ни се пѣштују старѣ; кошѣнца/кошијѣнца/кушѣнца/кушѣнција, -ѣ, ж. (ит. *coscienza*) *савѣст*. – На Дрѣбни пѣјесак пѣштровскѣ сѹђе су према кошѣнци и пѣштровскѣм кушѹму прѣсуђѣвѣле. – Истинитос(т) и правду прѣсудѣ странке су кофермѣвѣле по кушѣнци. – Кошијѣнци пѣштровскиѣ сѹђѣ сви су вѣјѣровали, јере су сѹђе бѣране из нѣрдѣ, из поштѣниѣ брѣ(т)ѣстѣвѣ. – Спѣрове су прѣсуђѣвѣли лѹди о(д) дѣбрѣ кушѣнцијѣ, а вѣзда је било таквија у Пѣштро(в)иће; ѣлозија/ѣилозија, -ѣ, ж. (ит. *gelosia*) *љубѣмора, завѣст*. – Знавѣла је полѹђѣт од ѣилозијѣ, а није имѣла збо(т) чѣга; конфѣдѣнца/кофѣдѣнца, -ѣ, ж. (ит. *confidenza*) *повѣрење, прѣсност*. – Отка(д) ме онѣдѣр прѣвѣрио, ма нѣман ја у њѣга више конфѣдѣнѣѣ.

б) у именице четврте врсте:

ередитад, -и, ж. (ит. eredità) *наследство*. – Није било мушкѐ ередитади, па су три хѐри све то имање и кућу ередитали; каритад, -ади/каритаг, -аги, ж. (ит. carità) *милостиња, добротинство*. – Скупљали смо паре и давали сирачима и болеснијема каритади; фалситад, -и, ж. (ит. falsità) *лукавство, неискреност*. – Толѝку фалситад нијеса(м) могла ни замислит. – Не може се тѝна без фалситади ништа завршит.

Међутим, апстрактне именице романског поријекла нијесу у паштровском говору обавезно задржавале граматички род језика изворника, а потврђено је више могућности (и колебања у роду).

а) Мушки род у језику изворнику – женски род у паштровском говору:

дешперација, -ѐ, ж. (ит. disperazion) *очајање*. – Ниѝа(д) нијеса(м) падала у дешперацију, иако нијеса(м) имала ни штрѝц љѐба хѐци да купин. – Ови данашњи чим прѝви прѝ блем ђма(х) дешперација; деференцир, -а, м. (лат. differentia) адм. заст. *расправа, спор*. – На суд у Котѝр у врѝеме Венѝцијѐ биѝо неки деференцир међу странкама; скандала, -ѐ, ж. (ит. scandalo) *смутња, скандал; брука*. – Ђе се Видо појави, још ако маѝо попије, имаш сѝгѝр скандалу. – Била је је(д)на скандала тѝн у Милѝчер прѝшлого љѐта; фастидија, -ѐ, ж. (ит. fastidio) *досада, сметња*. – Немаш ти фастидију од овиѐ домашније, ного дѝђу свѝкаквѝ ко зна ђклѝн. – Бѝдѝ неѝа(д) фастидија, маѝо се стрѝпш па све мѝра прѝћ; виѝција (ит. vizio) *мана, порок*. – Док(л)е си млаѝд није(д)ну виѝцију не видиш, ка(д) острѝраш свѝ ти смѝта. – Боме су биле само виѝције, ништа лијепо нијесмо виђели.

б) Женски род у језику изворнику – мушки род у паштровском говору (у мањој мјери):

фѝжак, -а, м. (ит. fiasca) *мрзивоља, лоше расположење*. – Уфѝти га фѝжак ни због чега па се ш ѝн не може проѝ(во)рит. – Ка(д) (ј)е у фѝжак, болѝе га не дирѝј док(л)е га то не прѝћѝ; рефѝл, -а, м. (ит. raffica) *фиг. пуцњава, пуцање*. – Ка(д) је кра(ј) ѝгѝ гѝгула без рефѝла се размѝнѝт не мѝже; бѝш, -а, м. (вен. bissa) *нечистота*. – Тѝл(н)ѝко бѝша, ки што (ј)е ѝгѝв коншилѝк тѝшко је ѝгѝе наћ.

в) Мушки/женски род у језику изворнику – средњи род у паштровском говору (у најмањој мјери):

наѝзѝло, -а, с. (лат. nakaza) *ругѝба, грѝло, спѝдѝба*. – Маѝ се од ѝѝга, тѝ (ј)е вѝлиѝко наѝзѝло и по ѝзгледу и по понашѝњу. – Млѝго са(м) свѝјета прѝшѝ, а таквога наѝзѝла није нијеса(м) видио; редитѝније/редитѝање, -а, с. (ит. eredità) *наследство*. – Како нѝ, ѝма Јѝво вѝлиѝко редитѝније од је(д)нѝ тѝтѝкѝ што живѝи у Острѝлију. – Продаѝосмо рѝђацима нѝколико бѝштиѝа од наѝшега редитѝања у Ђенѝше.

г) Колебање у роду приликом адаптације позајмљенице у паштровском говору, отуда дублети:

новитад, -а, м./новитада, -ѐ, ж. (ит. novitade) *новост, вијест, обавѝштење*. – Сврѝни ко(д) Пѝра у кафѝну, док(л)е попијѝш кафу, чѝјѝш новитади да иѝе не мѝ(ж)ѝш све пофѝтѝт. – Нешто није био тѝличан ни на пѝ(т) срѝс(ти), а све ѝе неѝакву лѝшѝ новитаду пренѝсио; деференција, -ѐ, ж./деференцир, -а, м. (лат. differentia) адм. заст. *расправа, спор*. – На суд у Котѝр у врѝеме Венѝцијѐ доносили свѝку деференцију међу странкама. – Имѝли су ти рѝђѝци неѝѝ мѝтнѝ деференције међу сѝбѝм. – Сачувѝли су били деференцир о(д) једнѝ бѝндѝ; неѝѝра, -ѐ, ж./неѝѝрин, -а, м. (вен. nevera, neverin) *фиг. неѝријѝме (незѝгодно врѝијѝме за обавѝвање неѝѝг посла)*. – Дошѝ ѝе у неѝѝру, чему се мѝгѝ наѝдѝт. – Бѝјѝше неѝѝрин сви добѝјају ѝтѝказе трѝбала је маѝо причѝкѝт; ремѝдиј, -а, м./ремѝдија, -ѐ, ж. (вен. remedio, ит.

rimedio) *помоћ*. – Приман неки ремедиј, а че́са, нѐма ту ни кру́ва да кўпим. – Дали су јо(ј) неку́ ремедију, толико да може мало брашна кўпи(ти).

Неки фонетски дублети

До употребе дублетних облика не долази само због колебања у роду – на примјер, адаптирање позајмљенице могло се извршити према венецијанском или италијанском лику (они често нијесу идентични), или су присутне обје варијанте. Стара млетачка група *шт*, дала је у италијанском језику *ст*, а адаптацију према оба лика у паштровском говору потврђују дублети: *каштїг/кастїг*, -а, м. (ит. castigo) *фиг. чудо*. – Имала и љубавнице, и *каштїг*, доноси́ле ике да ијј. Изр. *кастїг ме нађе чудо ме нађе*; *коштўм²/костўм*, -а, м. (ит. costume) *обичај, навика, традиција*. – Паштровска Банкада је кроз вјѐкове поштовала *костўм старї* и по њѐму доноси́ла прѐсуде. – Сўдїло се на Дрбнї пїѐсак по куштўму паштровскоме.

Апстрактне именице романског поријекла (и не само апстрактне) у паштровском говору адаптирале су италијански и венецијански суфикс -*опе*, -*оп*, у облику -*ун*³: *амбицијўн*, -а, м. (лат. ambitio, ит. ambizione) *амбиција, славољубље*. – Имала је вѐлики амбицијўн, а мло́го мање знања да то и по-стїгнѐ. – Треба́ло је више амбицијўна, а мање пїћа, ко зна ђе би му био крај; *навигацијўн*, -а, м. (ит. navigazione) *заст. пловидба*. – Навигацијўн је била вјѐчита сўдбина Паштровїћа. Међутим, процес прилагођавања *оп > ун* није изведен до краја већ се сачувао и оригинални суфикс из језика изворника – отуда су у паштровском говору у напоредној употреби дублетни ликови на *оп* и *ун*, који ће се факултативно чути и од истог говорника: *стађон/стађўн*, -а, м. (ит. staggione) *сезона, годишње доба, право вријеме*. – Ка(д) (ј)е *стађон* за срдѐлу, ба́цимо мрѐжу па улѐвимо доста рїбѐ. – У *стађўн* ка(д) (ј)е брча ма́слина не можемо више раднике нађ да ике убѐру и покўпѐ; *компасијон/компасиўн*, -а, м. (ит. compassione) *жалост, самилост*. – Нијесан знала да (ј)е ўмаро Јво и нијеса(м) мѐгла пѐћ, па сан пошла на *компасион* пос(л) ије четрес да́на. – Био је вѐлики *компасиўн*, био је дѐбар чѐек па су му сви Паштровићи дѐшли.

Узор за обликовање паштровског лика веома је често венецијански дијалекат – у лексемама гдје се он разликује од тосканског појава је очигледна – у ријечи дешпѐк(т) – *инат* види се венецијанско поријекло (*despèto*), за разлику од варијанте италијанског језика (*dispèto*), коју овај говор не познаје. – Ѐво (ј)е био дешпѐт, дѐбар чѐек, али на своју рўку. – Таквога дешпѐта ки што је Радовица нећеш нађ у сву Црнў Гѐру. Напоредна употреба деферѐнца/диферѐнца – *разлика* на први поглед не може бити јасна. – Деферѐнца је вѐли-

² У овој лексеми (ионако застарелој), у паштровском говору се варијанта са -*шк*- упроштава (испадањем *т*). – Ѐсправа је имала пра́вў јакѐс(т) само ако се пресўдїло по куштўму паштровскоме. – Пра́во на коришћење ода́вно је куферма́то куштўмом од на́ше земље.

³ Не само у суфиксу -*оп*, једна израженија самогласничка промјена која се јавља приликом прелаза романских ријечи у паштровски говор јесте замјена изворног вокала *о* вокалом *у*: абунда́нца, -ѐ, ж. (ит. abbondanza) *обиље*; ре́гула, -ѐ, ж. (лат., ит. regola) *ред, правило*.

ка̄. – Нема̄ деферѣнцӣ међу тѣма. – Мала̄ диферѣнца (j)е била међу браћон. А одговор даје њихова етимологија – деферѣнца (вен. *deferenza*), диферѣнца (ит. *differenza*). Као правно-административни термин у значењу *спор, расправа* послужио је венецијански лик, који све више блиједи у сјећању данашњих Паштровића. – На Дрѣбнӣ пѣјесак доносили су деферѣнце за спѣрове и расправе помеђу две парте. – Имали су они некѣ свађу око међѣ и деферѣнцу о тѣмѣ.

Напоредна употреба венецијанског и италијанског лика у паштровском говору налази се и у адаптацији сугласничког система – италијанско *з*, како се изговара сугласник *с* у међувокалској позицији, у венецијанском дијалекту прелази у *ж*. Отуда се у говору Паштровића појављују дублети: *вѣзита/вѣжита*, -ѣ, ж. (ит. *visita*) *посѣта, одлазак у госте*. – Помѣгѣ дѣктору ка(д)ѣ у вѣзиту одѣјо. – У вѣжиту идѣн рѣно, па остѣнѣм некѣпѣ(т) по три-четири ѣре; мѣжѣрија/мѣзѣрија, -ѣ, ж. (ит. *miseria*) *бијѣда, оскудица, сиротиња*. – Били су тѣн пе(т)-шес(т) гѣдѣна̄ прѣс'аци, мѣжѣрија̄ јѣ(д)на, а ѣндѣ се мѣло по мѣло трѣгоше. – Ништа му не вѣрѣј, таквѣ мѣзѣријӯ ниѣса(м) ѣдѣвно глѣ(д)ѣ, ни ѣ главу ни ѣ рѣд. А некад је у употреби само венецијански лик: *скѣжа*, -ѣ, ж. (ит. *scusa*) *извињѣње, оправдање*. – Не трѣба̄ ми ниѣкаква скѣжа, за мене ѣ завршила. – Он знѣ за скѣжу, и ѣндѣ му као све опрѣстѣш, а бѣме тѣкѣ чѣсто и бѣдѣ; *конфѣжија*, -ѣ, ж. (ит. *confusione*) *помѣтња, збрка, метеж*. – Нѣстаде тѣна *конфѣжија*, не знѣш ко ѣе удѣра̄. – Због тѣгѣ смо имали *конфѣжију*, а ниѣка(д) се није открѣло кѣ (j)е био крѣв.

Прѣлазак *л > о* у лексемама романског поријекла није обавезан па се зато јављају дублети: *миракул/миракуо* (ит. *miracolo*) *чудо*. – У тѣ(j)ѣ манастир пѣла гранѣта и десѣо се *миракул*, није експлодѣрѣла. – Чињѣо је *миракуле* по тѣѣ *кафѣна̄*, ка(д) се опѣјѣни о(н) ѣе дрѣгѣ чѣ(в)ѣк, не мѣж га препознат: *перѣкуо/перѣкул*, -а, м. (ит. *pericolo*) *опасност*. – Јѣс бијо *перѣкуо* вѣликӣ, али смо се нѣкако ѣзвѣкли. – Најѣданпѣ(т) нѣстаде неверѣн, ѣгромнӣ вѣли, тѣквѣ *перѣкуо* трѣба̄ доживѣјѣти. У објѣ варијанте романско *о* супституисано је паштровским *у*, појави која је у говору Паштровића, како смо рекли, изражена.

У вези са консонантским системом, уочљиво је често упрошѣавање романских консонантских група, које су се показале страним паштровском језичком осјећању. На примјер, *нк > к*: *икѣнат*, -нта, м. (ит. *incanto*) *јавно оглашавање, лицитација*⁴. – Узѣмали ко(д) *бѣнкѣ* кредѣте, дѣжни су вѣликӣ сѣлде, па су дѣли онѣ пѣѣц у Близѣкуѣе на *икѣнат*. Изр. отѣшла му бутѣга на *икѣнат* *пропао, банкротирао*; *нф > ф*: *кофидѣнца* (ит. *confidenza*) *повѣрење, присност*. – Ако смо пријѣтелӣ, мѣра̄ бит нека̄ *кофидѣнца*, а ја ка(д) прѣжѣим рѣку то је за мѣне зѣкѣн. Изр. ѣзѣо је вѣликӯ *кофидѣнцу* *превише се приближио*. Додуше, наведене лексеме чују се и са реализованом сугласничком гру-

⁴ Синоним овој лексеми јесте фонетски дублет (такође романског поријекла, такође архаизам) *лицѣба/лицѣба*, -ѣ, ж. (ит. *licitare* – понудити на аукцији, лицитирати) *јавна и оглашена продаја добара*. – Јучѣр је била прѣва̄ *лицѣба*, била ѣе вѣлика̄ цѣѣна па ниѣко није кѣпѣио, на дрѣгѣ личѣбу у неѣѣљу не могу ни да доѣѣм. – Мѣѣсе се на *лицѣбу* је(д)на *дионѣца*, прѣва̄ *лицѣба* прилѣпѣљѣна је на вѣрата̄ мѣснѣ канцѣларијѣ. Изр. *куповѣца на лицѣбе* *куповѣна на аукцији*.

пом романског поријекла: – Дђбио са(м) тај посђ на инкђнат, ни сђм нђ знђм кђко. – Отка(д) ме онђдђр превђрио, ма нђмђн јђ у нђга више конфидђнцђ.

Приликом адаптирања апстрактних именица романског поријекла у паштровском говору препознају се неке тенденције. Узор за примање или престилизацију позајмљенице био је најчешће лик из венецијанског или тосканског дијалекта. Уколико су венецијански и тоскански лик различити, чешће је новостворени паштровски својим гласовним и морфолошким склопом ближи венецијанском. Мањи фонд ријечи објашњава се утицајем стародалматског и балкансколатинског или се препознају трагови укрштања ова два романска дијалекта. Неки термини добили су на паштровском терену особени лик, а различити ликови апстрактних именица, потврђени и лексикографски обрађени у нашем *Рјечнику паштровског говора*, инспирисани су и креирани различитим језичким механизмима. Очигледно, више него на другим нивоима језичке структуре романске позајмљенице су се паштровском језичком осјећању „без грешке” прилагођавале акцентом.

ЛИТЕРАТУРА

- Мусић 1972:** Срђан Мусић, *Романизми у северозападној Боки Которској*, Београд: Филолошки факултет.
- Филиповић 1967:** Rudolf Filipović, *Jeziци u kontaktu i jezičko posuđivanje*, Zagreb: *Suvremena lingvistika*, 4, 27–89.
- Таљавини 1942:** Carlo Tagliavini, *Sugli elementi italiani del Croato, Italia e Croazia*, Roma: La Treccani, 377–455.

Miodrag Jovanović

A LEXICOGRAPHIC DESCRIPTION OF ABSTRACT NOUNS OF ROMANCE ORIGIN IN THE SPEECH OF PAŠTROVIĆI

Summary

The most significant indicator of the impact of a foreign language on a particular speech is the number of abstract nouns which made their way from the donor language to the recipient language, and in the speech of Paštrovići, a considerable number of them have been noted and processed lexicographically. It was proven that the model for adopting or restyling a loanword is most often an image from the Venetian or Tuscan dialect. If the Venetian and Tuscan images differ, the newly-created speech of Paštrovići was closer to the Venetian model in terms of sounds and morphology. The small lexical fund is explained by the impact of Old-Dalmatic and Balkan Latin, or by the traces of the evident mixing of these two Romance dialects. Some terms attained a specific form in the Paštrovići linguistic environment (inspired and created by different linguistic mechanisms – derivation, metaphorization, borrowing, primarily led by the local linguistic feeling).

Key words. Lexicography, words of Romance origin, abstract nouns, the speech of Paštrovići.